

Ова монографија о Хиландару намењена је најширем кругу читалаца ради упознавања са том најстаријом и најбогатијом ризницом наше средњовековне историје и културе.

Писци ове монографије наши су најпознатији стручњаци у областима о којима говоре и читалац се на веродостојност чињеничног материјала може ослонити. Суд о њему може бити субјективно обојен и увек је предмет научних расправа, нових погледа и нових перспектива, а у томе је и оно вечно живо што нам од прошлости остаје за будуће стваралаштво: тумачење чињеница, а не оне саме. А тих чињеница се огромно много сабрало у току осам столећа збивања на овој безброј пута преораној земљи балканској. Многе су ризнице на Атосу пљачком и пожаром уништене, али је једна од најбоље сачуваних Хиландар, задужбина Немањића, сведок и аманет наших предака, који оставља потомству право на битисање и сведочанство о, на закону заснованој, људској заједници у време кад је и закон био право јачег у свим кутовима људског друштва. Али, закон је закон. О томе говоре многе хронике, повеље, предања, а најречитије Душанов законик, као епilog Немањићке државности.

Било и прошло. У врлети Атоса — Светој Гори, остали су многобројни споменици, али је за мене најлепши и најречитији Хиландар. Можда зато што сам се с гордошћу осетио потомком оних безимених људи који су у самоћи, далеко од властожељства и славе, сматрали својим дугом да потомству оставе сећање и наук тог сећања на збивања свог времена, које, дотерано по неком калупу, зовемо историјом. Хроника је нешто друго, непосредније, људскије. Историја то брише, обезличује и умртвљује ону покретачку снагу која је створила саму њу — људску креативност. О вредности пребогато наслеђа које за нас представља Хиландар — нека пишу и говоре позванији од мене.

Године 1976. делегација Српске академије наука и уметности, у чијем сам саставу био, посетила је Хиландар. Имали смо тада прилику да непосредно доживимо сусрет са давном прошлошћу нашег народног живота и, истовремено, континуитет који нас за њу веже. Наилазили смо и на видне знаке старања садањих наших и грчких власти да се материјално помогне Хиландару у обнови и конзервацији књижнице, фресака и самих здања. У том погледу је пружена и велика морална подршка трудбеницима манастира.

Имам пред собом у живом сећању силазак наше делегације у крипту манастира. То је трошна, црвоточна и мемљива зграда, где су по исто тако црвоточним полицама поређане лобање братије хиландарске. На челу сваке лобање урезано је (или у новије време исписано мастиљавом оловком) име — једна једина реч: Никанор, Софроније и др. Иза тога био је цео човек, који се својевољно свео на то календарско име без лика и порекла, да трудом својим остави потомству преписе светих текстова, хроника и неоцењиве иницијале, вињете, иконе.

Нека ова монографија сведочи да нисмо незахвални
непознатим ствараоцима за пребогато наслеђе
које нам оставише.

Павле Савић
ПРЕДСЕДНИК СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ